

Arrebos *Torcular Christi* som forlæg for Naurs *Golgotha paa Parnasso*

1971 afsluttede jeg en udgave til serien Munksgaards baroktekster af E. E. Naurs passionsepos *Golgotha paa Parnasso* (1689); den udkom i to bind 1973. I efterskriften bemærkes at Naur bl.a. havde benyttet en tysk prækencyklus af Martinus Bohemus (d. 1622): *Spectaculum Passionis Christi* (1614; 3.ed. 1676), hvor passionen disponeres i fire akter, – men at Naur har fem, idet han udskiller Jesu begravelse som sidste akt. Jeg var da ikke opmærksom på, at også Anders Arrebo (d. 1637) havde skrevet en sådan cyklus, *Torcular Christi* (paa dansk!), som udgaves 1670 af et familie-konsortium ledet af Arrebos søn. Den blev optrykt i Arrebos *Samlede Skrifter III* (1975). I kommentaren, *SS V* (1984 på omslaget, titelbladet har 1983) gør udgiveren, dr. Lundgaard Simonsen, rede for Arrebos anvendelse af Bohemus' værk samt af Joh. Gerhards *Erklärung der Historien des Leidens (...) Jesu* (1611) – som disponerer i fem akter. Det er Gerhards disposition, som Arrebo følger: I. Oliebjerget, II. Caifas, III. Pilatus, IV. Korsfæstelsen, V. Begravelsen. Disse fem *Actus* eller Hoffvethandlinger om Christi Pjne oc Død, haffver de gamle smuct indslutet udi et Vers saaledis liudendis:

Hortus, Pontifices, Præse, crux atqve sepulcrum.

fortæller Arrebo (III,194).

Naur henviser til flere af Gerhards værker, men ikke til det ovennævnte (hvis jeg ikke har overset noget). Hans akt-inddeling og akternes indre disposition følger imidlertid Arrebos. Men hvad mere er: der er også mange sammenfald, hvad angår de allegoretiske og opbyggelige («usus») kommentarer til historien, samt ved de inddragne eksempla og typer. Naurs værk rummer derfor praktisk taget samme exegese som Arrebos. En halv snes passager viser overtagelse af udtryk. Arrebo har visse steder diskussioner af stridende udlægninger, som Naur ikke bruger, eller gør kort af. Til gengæld har Naur brede digteriske udførelser af emner som Arrebo enten nævner kort (Vore graves magelighed, rolighed og fornøjelighed) eller ikke har, – ikke *kan* have (Monolog af Pilatus i Helvede!). Alt i alt tør det vel nu siges, at Naur må have benyttet Arrebos værk ved udarbejdelsen af sit eget – man ser ham skove i det side for side. I »Erbødigt Erindring ...« til læseren af digtet siger Naur: »Hvad for *Autores* og Jeg her til har behøved, / Du selver vide kand;«. Måske er det sine æstetiske forbi- leder, Naur her tænker på (og af dem kendes vist endnu kun Caspar Barlæus) – men hvad disposition og stof angår, så véd vi altså nu nok den vigtigste autor, sl. mester Arrebo.

Jeg vedsætter en liste over parallelsteder til dokumentation. Måske er der flere, men her er nok til formålet.

N = *Golgotha paa Parnasso* 1973. Tal er strotetællerens.

A = *Torcular Christi*, Arrebo *SS III*. Tal er sidetal i *SS*.

I.1 (Første Act, første Del)

- N.2/A.200 Afgudsbilleder blev brændt i Kedrons Bæk.
6/199 Oliebjerget kaldes lysets bjerg (efter Buntius).
11/201 Olien som lindrer sjæle-sår.
20/205 Praleres store ord gøres til skamme; exx Goliath, Antiochus.
47/215 Metafor; Sløve syndere vågner i Helvede – Jonas kastes sovende i Havet.

I.2

- 71/219 N: »Saa veldtes Bølger op, og tumler op paa Bølger; / Saa følger Sorg paa Sorg og sig cy lenge dølgler;«
A: »David siger (...) *Abyssus abyssum invocat*; En Sorg kommer oc slucker en anden, oc en Modgangs Bølge slaar offver den anden;«. Det latinske er randnoten til Ps.42⁸ i Resens *Biblia* 1607.
75/220 Mundi fraudulentiam.
86/223 N: »Judas har saa mange Skalke-lige«. A: »hvor ere Judæ Forræderis Stalbrødre mange«.
100/234 Disciplenes frafald.
103/230 Forholden sig overfor fjender. (A diskuterer om modværge er tilladt, N taler kun om tilflugt i Herren).
÷ /231 Allegorese af lægningen af Malchi øre.

II.1

- 118/240 Josefs fængsling typos for Jesu tilfangetagelse.
124&129/242f Manesse som ex at Gud bønører fanger (begge steder 2 gange).
139/244 Da Caifas råder jøderne at Jesu død er gavnlig, så giver han dermed mod sin vilje et råd til alle mennesker bedste.
142/245 N: »Jesuviters Griller (...) De meen Guds Kircke staar paa bedste grund og Rood/Naar dend kun flyder hen i Christens Hierte-Blood«.
A om en uforskammet munk, som præker for Karl V, at det er godt »at bløde sine Arme til Albuen i de Lutherske Menniskers Blod«.
Ordspillet Jesuiter-Jesuviter (Jesu wider) hos N ses i A 447.
144/246 N: »ah! O store Gud! hvad er det underligt / At dine hæder-Mænd tør først forrette sligt«.
A: »Eja Herre Gud, hvad er det underligt at de som ville være de fornemste i din Kircke (...) de ere de første som dig forfølge oc hade«.
148/245 aktualisering til endnu på *denne* dag.
149/247 Om Caifas, N: »Hans Hierte ligger (...) paa Luur«; A: »det gjorde han af et skalcke Hierte«.
150/249 Fælles forklaring: at Kristi tavshed skjuler disciplenes fejl

- og brist, på det, at ingen skulle få (N:) »Aarsag til at drille / Guds hellig' Embed-Mænd«; A: »at det hellige Prædicke Embede skulle icke der offver beskemmis«.
- 152/249 Cham som ex på ublu spot.
- 161/253 N: »vor store Pave«; A: »vor ypperste Biskop, den store Pave«.
- 162/253 N: »ypperst Pave-præst«; A, se til 161.
- 162/253 N: »Jeg skal vist lære dig at stikke ind din Pibe (...) Og i det samme hand vor HERres Læber sleed«; A: »Jeg skal lære dig at sticke Pjben ind (...) oc i det samme slog hand«.
- 165/253 N: »du slaaer en bunden Fange!«; A: »Du sloer en fangen Mand«.
- 166/253 »Fuchssvandtzer« om ham, der slog Jesus.
- 175/251f Exx på øretæver til profeter: Passhur (slog Jeremias), Zedechia (slog Michea), Ananias (befaler Paulus slået). N har her tillige Doeg, som A nævner 259 sammen med Passhur.
- 179/255 Afslutning med en bøn (hos N specielt for kirken).

II.2

- 204/266 Matt. 14^{25&c} som historia præfigurans for Peters fornægtelse og anger.
- 229/266f Bileams æsel.
- 231/267 Studen kender sin ejer (Esaja 1³).
- 234/268 Jesu åsyn (ikke hanegalet) er årsag til Peters anger.
- 235/268 Lys-metaforen.
- 259f/279 Exx på bagtalte: Naboth, Susanna.
- 279/288 Ypperstepræstens raseri.
- 283/281 Udtrykket votum, vota.

III.1

Bemærkning Aktus III.1 har to underdele både i A og N. (I de løbende sideoverskrifter i A-udgaven er det gennemført at underdelene nævnes, men dette er udeladt for III.1 hvor udg. kun anfører »I. Judas' død«). De to parter af III.1 beskrives i A.side 299:

1. Hvorledis Christus er aff sit eget Folck Jøderne offverantvordet den Hedning Pontio Pilato, oc hvad det betyder.
2. Hvorledis den Forræder Judas, falder i Mißhaab oc Fortvilelse, oc skammelig henger sig selff.

- 322/300f N: »En Mand udspired aff dend høye Romer-stamme, / En høy Politicus der nocksom veed at bramme / Aff Hedning-Viissdom og aff gammel Romer-Rood«
- A: »Pontius Pilatus haffver hafft sin herlige Affkomst aff det Rommerske Folck«. (Romerne satte som regenter i provinserne:) »drabelige oc forstandige Mænd, ja forfarne udi adskillige Politiske Sager (...)
- 323/301 N: »Til denne Romer-mand de hen med JEsu render«.

- A: »Til denne Rommerske Dommere (...) løbe Jøderne med Christo«
 N: »At Konge-Regiment fra Jøderne var bragt, / Og at det given var i Romer-Haand og Magt«. 2. udg.s bibelstedsregister henviser her til den såkaldte Jacobs profeti Gen.49.10, at først når Juda mister herskerspiret skal den store hersker komme (den rette *Siloh*; nb nu oversættes dette som »komme til Silo« hvilket gør de gamles tekstforståelse ubegribelig). A anfører som den *første årsag* til at Kristus ville lade sig føre til Pilatus, at denne profeti skulle fuldkommes. Dette *siges* altså ikke i N, men angives kun via bibelhenviisningen. Men se nu 324!
- 324/301 N: »Den anden Aarsag at sig JESus lader føre / Til fremmed Øvrighed / Det volder vores Fred og Frelse aff dend Magt / Og Dievle-Regiment, som Verden var i lagt«
 A: »For det andet vil Guds Søn giffve sig under fremmet Øffrigheds dom, at hand vilde forløse os fra den fremmet Øffrigheds gevalt oc Tyranni som vi vare faldne under, der vore Fædre i Paradiis (...) hyldede den gamle Drage Dieffelen«.
 N bruger således udtrykket »anden Aarsag« uden at have brugt udtrykket 'den første årsag' – men han veed tydeligvis at her er tale om tre.
- 327/302 Den tredje årsag er at vise at jøder og hedninger begge hjælper at myrde Jesus. Og at frelsen derfor også er både for hedninger og jøder!
- 343ff/307f Opremsning af diverse selvmordsformer.
 351-54/314f Pengelyst, gerrighed, årsag til (alt) ondt.
 360/306 Apostelen bliver en bøddel (mod sig selv).
- III.2*
 406f/330 Herodes Antipas' afstamning fra børnemorderen.
 410/345 Herodes' endeligt.
- III.3*
 420-25/340-42 Analyse af Pilati tvesind.
 426/342 Om at bøje retten.
 426/367f Advarsel til verdslige dommere.
 435/343 Barrabas en »morder og oprører«.
 488/348 Jesu blod er lægende vande.
 512/354 Synde-torne.
 528/353 Torne-krone: ære-krone.
 530/355 Røret: rækker os Guds nådes spir.
- III.4*
 533ff/360 Beskrivelse af Jesu elendige tilstand.

- 557/345 Lovprisning af Pilati hustru.
563/345 Jesabel.
- IV.1*
- 638-46/385 Simon af Kyrene: billede for kirken (den kristne), som altid må være beredt at bære korset.
- 683-719/÷
720ff/388 Ns digression om Jerusalems undergang ej i A.
Jødernes undergang en påmindelse for de kristne. (Rom. 11^{17&c}).
- 726/389 Ex Sodoma.
- 736-44/415 Bøn for kongen (kongehuset). I A knyttet til at kongen er kirkens fostermand, se nedenfor til N 877.
- 749/390 Golgata = Hoved-pande-bjerg.
- 753/390 Afvisning af gammel idé om at Adams kranium lå under Jesu kors.
- 760/392 Adam (Eva).
- 763/391 Den skik at skænke stærke drikke til dødsdømte før eksekutionen.
- 766ff/392 Forskellig behandling af samme emne. N: Kristus sukker den beske drik, som Verden giver, – men jo mere du vil Himlen nær, des mere galde får du! – A: Kristus sukker den beske drik, som Verden giver; de ugudelige får bærmøn – i Helvede!
- 772/395 De *fire* blodstrømme.
- 800/395 Om Jesu ord: Forlad dem, thi de vide ikke, hvad de gøre.
N: Dette skal lære os at bede for vore fjender. A: De ubodfærdige har ingen gavn af denne Jesu forbøn.
- 840/400 Kristi nøgenhed påmindelse os at vi ikke vigtig os af klæder.
- 843/403 Ran fra de fattige.
- 844/401 Kirkeplyndring, -udbytning. (N tillige: simoni).
- 851/401 Kristi klæder fire-deles: Guds ord til alle fire verdensdele.
- IV.2*
- 869/412 Maria billede for kirken.
- 877/415 Kongen og kirken.
- 886l/417 N: »Tvi dig (...) / Du Konstig Bygge-Mand«; A: »Tvi dig! Du dend konstige Byggemester«.
- 924/423 Af den bodfærdige røvers frelse må man ikke forledes til at *udsætte* sin omvendelse.
- 928/422 N: Adams takkebøn. A: Jesus har istandsat, hvad Adam sønderbrød. (Se også nedenfor til Epgr. V).
- 942/424 Solens medynk.
- 955/426 »Min Gud, min Gud, hvorfor har du forladt mig?« er ikke fortvivlelsens ord.
- 971/428 »Paranomasie« om Eli/Elias.
- 972/428 Om når andre udlægger ens ord i den værste (forkerte) mening.

IV.3

- 1025/437 Jesu tørster: efter vor salighed.
 1038-56/435-37 Jesu tørst: betaling for menneskers drukkenskab.
 1058/437 »Det er fuldbragt« er et glædens ord.
 1094/443 Jesu brug af ordet »Fader« viser at nu er Guds vrede dæmpet.
 1097-1125/443-45 Jesu død skal lære os den ædle kunst at dø kristent og saligt.
 1201f/455 Vandet og blodet af Jesu side er dåbens og alterets sakramenter.

V.

- 1267/464 Salvens pris, 2200 daler (efter Bohemus). Lærer os (N:) at give til de fattige, specielt begravelseshjælp; (A:) at det er gudvelbehageligt og de efterladte til trøst at give kristne en hæderlig begravelse.
 1304/471 Jesu begravelse har rensset den kristnes grav for skræmmende uhumskhed og gjort den til et sovekammer.
 1328f/472 Om præsterne, der beder Pilatus sætte vagt ved graven. N: »Jeg læser HErrens Ord paa Eders Klæders Søm (...) Af idel Nidkierhed I puster, stønner, sveder!«. A: »nu kommer de saa hellig frem udi deris Klæder som vare bremmed med Guds Low, saa gandske hellige at de svete idel Hellighed, strøge Toppen for Pilato (...) viskede hannem subtiligen om Munden med Fuxsvantzen og sagde«.
 1342/472f Argumentationsanalyse af præsternes begrundelse for vagt-anmodningen sammenholdt med deres anklager mod Jesus.
 1396*/475 N: »Jo fastere de da hans Grave-steen forseglar, / Jo større Ære er det denne sandle Megler; / At hand aff saadan Grav dog kunde slippe løs. A: »Gud magede det saa at Christi Ære bleff diß større«.
 Epgr.V/422 N: »Dend Stie [sic!], Adam for os alle sønder-brød, / Til Himlen staar opreyst, i Jesu Grav og Død.« A: »Scala fracta in Adamo reparata est per Christum«.

*) udgavens strofenummer (1358-1408 er trykfejl for 1357-1407).